

Jože Ramovš¹

Gerontotranscendencja: komentar k uvodniku o korona- in gerotranscendenci Mirana Možine²

Gerontotranscendence: commentary on the editorial about corona- and gerotranscendence of Miran Možina

Mag. Miran Možina je že nekaj desetletij motor slovenske psihoterapije. Med vidnimi sadovi njegovega garaškega dela sta ljubljanska podružnica dunajske univerza Sigmunda Freuda za psihoterapijo (SFU Ljubljana) in Kairos, Slovenska revija za psihoterapijo. V zadnji številki letnika 2020 je njegov skoraj 50 strani dolg *Uvodnik o korona- in gero-transcendenci*.

Po izidu slovenskega prevoda Tornstamove knjige *Gerotranscendencja – razvojna teorija o dobrem staranju* (2017) je pripravil temeljit zapis o tej temi. Ko pa je spomladi 2020 zajela svet množična zagata ob pandemiji covid-19, je obe vsebini povezal v ta uvodniški razmislek. Že same informacije in spoznanja v njem so pomembne, za nas pa ob njih tudi aktualno vprašanje, kakšen pomen imajo za kakovostno staranje in sožitje generacij.

Že sama Tornstamova knjiga o presežnosti v starosti je aktualna gerontološka teorija, Možini pa je predvsem izhodišče, da je zbral iz literature in prakse spoznanja o »širjenju sočutja in solidarnosti ter duhovnem osvobajanju v smeri modrosti in agape, kot so stari Grki imenovali najzrelejšo obliko ljubezni« (str. 10). Živa izkušnja o vitalnem pomenu te izvirno človeške zmožnosti med epidemijo tvori v njegovem *Uvodniku* skupni imenovalec s heterogenimi spoznanji o starostnem zorenju človeka, ki so združena v sicer neenovitem in še ne opredeljenem pojmu gerontotranscendencja; obsegajo namreč človeške zmožnosti za zrelo zorenje v vsakdanjem življenju, za kljubovanje udarcem usodnih razmer in lastne bolezni, za zorenje v soočenju s smrtjo pa vse do zaupanja v neuničljivo vrednost osebnega življenja v človeka presegajoči moči nedojemljive skrivnosti

¹ Izr. prof. dr. Jože Ramovš, joze@iat.si

² Možina, M. (2020). Uvodnik o korona- in gero-transcendenci. *Kairos - Slovenska revija za psihoterapijo*, 14(1-2), 9-53.

obstoja, razvoja in smisla vsega bivajočega, pa naj jo eden imenuje Bog in drugi s katerim od *sto imen* te skrivnosti.

Pri poskusu pojasnjevanja te človeške zmožnosti Možina kot ljubitelj umetnosti najprej poseže po leposlovju – zaporniški poeziji Vitomila Zupana in njenem sporočilu, da *se lahko ljubezen med ljudmi vzdržuje in širi, pa čeprav so med nami metri ali kilometri razdalje* – ne samo prostorsko, ampak tudi doživljajske razdalje v samem sebi, ko se človek razvija v loku vrhunškega vzpona *k soncu in padca v temo*. (str. 11)

Možina si v tej luči zastavlja vprašanje, ali so osebne stiske in težave v skupnostih ob pandemiji pot v korona-transcendenco ali korona-dekadenco. Upočasnitev življenja v času, ko nihče ni znal in zmogel preprečiti stopnjujočega se stresnega pospeška v vsakdanji naglici, prispeva k zorenju – pri tem citira Kundero, da je *bogastvo človekovega doživljanja premo sorazmerno s počasnostjo*. Filozof Husserl je skoraj pred stoletjem opozarjal na nevarnost znanstvenega in ostalega razvoja, ki iz svojega obzorja izključijo konkretni življenjski svet, Heidegger na usodno pozabo biti. Možina v soglasju z mnogimi ugotavlja, da bo pandemija dosegla preseganje dosedanjih razvojnih ovir, če bomo znali in zmogli ohraniti njeno zdravilno izkušnjo samoomejevanja. V to nas je že pred epidemijo silila pandemija tesnobe in depresije, ki zajema po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije 20 % svetovnega prebivalstva. Pandemija corona-19 je učinkovito pokazala zgrešenost današnje egocentričnosti in pozabo naše bistvene medsebojne soodvisnosti. Odziv na pandemijo pa je znova pokazal preživetveno moč solidarnosti z najšibkejšimi v družbi, zlasti starimi ljudmi, ki jim je bila okužba neredko življenjsko usodna. Možina se pri svojem videnju, da bo epidemija lahko odskočna deska v večjo kakovost življenja in sožitja, z veseljem opira na sporočilo Alenke Rebula: »Skušajmo si zapomniti, kar zdaj vidimo dobrega, ker ne bo trajalo.«

Misel nadaljuje ob dejstvu, da se nekateri starajo v bedi, pomanjkanju in človeški otopelosti – ostro sliko tega kažejo javna poročila in življenjske zgodbe dobrodelniških organizacij (Humanitarček z dr. Ninno Kozorog). Senčna stran humanizma je tudi družbena slepota, ki jo povzroča staromrzništvo (ageism). Ta temna dejstva starosti so oster kontrapunkt vsem razsežnostim gerontotranscendence, kot jo prikazuje v svoji knjigi Tornstam in jo je kot smer razvoja proti starostni modrosti poznala zgodovina vseh kultur. Zmožnost starostnega zorenja ugotavljajo tudi raziskovalci, ki so tlakovali zadnji del poti našega današnjega strokovnega znanja in dela. E. Erikson je videl, da je integracija v starosti vrh človekovega razvoja in če je človek ne razvije, strmoglavlja v zadnjem obdobju življenja v obup in gnus. Do podobnih spoznanj je prihajal C. G. Jung, J. Willi in še mnogi drugi vodilni psihoterapevtski avtorji, na katere se je Tornstam naslanjal ter se navdihoval pri svojem oblikovanju koncepta gerontotranscendence.

Njegovi izsledki so sorodni Frommovi ugotovitvi, da je usmerjenost v »imeti« na račun »biti« usodna. V tej luči se pokaže tudi šibka točka enostranskega poudarjanja *aktivne starosti*, ki je ob svojem pregovornem reku starejših, *da nimajo časa*, že skoraj komičen starostniški beg v omamo aktivizma in zelo patogene navidezne vitalnosti (Ksenija Ramovš), vsekakor pa onemogoča starostno zorenje, ki si ga je želel naš pesnik Gradnik v stihu: *Ko odpadem, naj odpadem zrel!*

Zame je bil najbolj navdihujoč osrednji del Možinovega obsežnega zapisa – zgledi ljudi, ki jih avtor dobro pozna in dosejajo visoko raven v razvoju te zmožnosti: Herman Hesse s svojimi deli ter lastnim staranjem in smrtjo, Metka Klevišar s svojim življenjskim delom za širitev sodobnega hospica v Sloveniji, s pisanjem, z zaupanjem v Boga – Ljubezen ter svojim usmerjanjem lastnega življenja in sožitja, Manca Košir s svojim vedrim soočenjem s hudim rakom – možnost za svoj zadnji razvojni korak je smejoč se doživela v svoji pesmi: *Težko delo ima Bog, ko me poriva skozi šivankino uho ...*

Širok in poglobljen Možinov vpogled v psihoterapevtsko literaturo, ki je viden skozi celotno besedilo, pride še posebej do izraza v tisti četrtini besedila (str. 32-44), ki govori o spoznanjih in izkušnjah nekaterih pomembnih psihoterapevtov o smrti in transcendenci; prikaže Sigmunda Freuda, Viktorja Frankla, Jakob Levyja Morena, Milтона H. Ericksona in Irvina D. Yaloma. Bralcu, ki ga to področje zanima, bo ta pregled zelo dragocen, v članku pa avtorju omogoči sklepni razmislek o tem, ali gre pri Tornstamu in večini od navedenih avtorjev za gerontotranscendenco – nekaj, kar v človeka v resnici presega in se v starosti bolje izkristalizira po znanih statističnih podatkih, da verovanje s starostjo narašča, ali je to gerontoimanenca – zorenje človekovih zmožnosti za zdrav razvoj in kakovostno sožitje z ljudmi in naravo v imanentnem, to je empirično preverljivem razponu zemeljskega življenja od spočetja do smrti.

Seveda je to retorično vprašanje, saj je vsaki empirični znanosti v principu dosegljiva samo imanenca, katere bistvena sestavina je preseganje samozadostne izoliranosti človekovega individualnega jaza z zavestnim usmerjanjem v smiselno sožitje z ljudmi in naravo. Soodvisnost je bistvo človeškega bivanja. To človekovo preseganje samega sebe v dialoškem povezovanju z drugim je enako sestavni del človeka, kakor je kemično spajanje bistveni del nežive narave. Tisti primeri v Možinovem članku, ki izrecno govorijo o človekovi presežni transcendenci, v katero ti ljudje verujejo, niso ne bolesten obrambni dodatek geronto-imanentnemu starostnemu zorenju teh ljudi, ne samoumevna doživljajska nadgradnja imanentne gerontotranscendence – verni in neverujoči primeri, ki jih Možina navaja, govorijo o isti imanentni transcendenci, le da jo eni doživljajo v empiričnih mejah, drugi pa poleg tega z vero v nad-smisel, ki presega domet človekovih zmožnosti. Z avtorjevo mislijo, da nam je znanstveno dostopna samo

immanentna gerontotranscendencija, se ujema tudi moje stališče, da verovanje ni transcendentna marmelada na imanentnem kruhu vsakdanjega življenja, ampak hranljivost tega kruha. Ta hranljivost pa prinaša empatično vživljanje v vsakega človeka v njegovi konkretni situaciji in temu ustrezno ravnanje, kakor Možina nakaže tudi na primeru sina, ki je prišel tik pred covidsko pandemijo iz Amerike v Slovenijo, da bi spremljal svojo ostarelo in bolno mater ob iztekanju njenega življenja v domu za stare ljudi, pri tem doživel presežnost tega ob materi in teži »nepresežne imanentnosti« ob togem ravnanju institucije z njim in materjo.

Uvodnik se končuje s kratkim epilogom, v katerem nakaže avtor eno od poti za razvijanje in krepitev gerontotranscendence v srednjih letih in zgodnji starosti ob svoji izkušnji poglobljene meditativne vadbe. V kontekstu spoznanj številnih avtorjev, ki jih Možina prikaže ob primerih starostnega zorenja ljudi in ob zorenju naših skupnosti v pandemiji, je ta metoda tako danes kakor je bila v preteklosti dobra pot do samega sebe – do svojega osebnojnega jedra, ki valovi z valovno dolžino vsega bivajočega.

Za ne-psihoterapevta, ki poklicno, prostovoljsko ali v svojem osebnem vsakdanjem življenju in sožitju družine, službe in osebne družbe zavestno dela za kakovostno staranje in lepo sožitje med generacijami, je Možinov *Uvodnik o korona- in geronto-transcendenci* dragocen vir znanja in razmislekov o obojem – naprej o zorenju k starostni modrosti, za katero sodobni raziskovalci (npr. Ursula M. Staudinger ali Monika Ardelit) ugotavljajo, da se uresniči pri zelo redkih starih ljudeh, v luči aktualne izkušnje v zadnjih dveh letih pa tudi o razvojnem izzivu, ki nam ga je ponudila stiska ob pandemiji.

Naj dodam, da je v isti številki revije *Kairos* še vrsta člankov o gerontotranscendenci v vsakdanjem življenju in sožitju ter člankov o doživljanju smrti.

Še jezikovna opomba. Prevod Tornstamove knjige in z njim avtor Uvodnika uporabljajo izraz gerontotranscendencija. Podobne sestavljanke iz grščine v slovenščini uporabljajo obliko geronto-, npr. gerontologija, gerontagogika. Nemški jeziki tvorijo sestavljanke pogosto iz vrste samostalnikov, slovanski jeziki so razvili lepoto izražanja v pridevniški obliki, ki jo pri dveh samostalnikih nadomešča genitivna oblika enega. V tem smislu je obrušena samostalniški nominativ (gero-s) našemu jeziku tuja oblika, medtem ko je genitivna oblika (geronto-s) bolj domača. Ustaljena praksa sorodnega strokovnega izrazja (gerontologija) utemeljuje predlog, da pri novem pojmu uporabljamo že uveljavljen algoritem za tovrstno sestavljanke – gerontotranscendencija.